

När talar Napoleon franska i “Krig och fred”?

Alina Persson

Slaviska institutionen

Examensarbete 15 hp

Ryska

Ryska kandidatkurs 15hp

Vårterminen 2018

Handledare: Anna Ljunggren

English title: When does Napoleon speak French in “War and Peace”?



Stockholms
universitet

När talar Napoleon franska i “Krig och fred”?

Alina Persson

Sammanfattning

I uppsatsen avhandlas Napoleons språkbruk i Lév Tolstojs roman ”*Krig och fred*”, och undersöker vilka stilistiska markörer Napoleons användning av franska utgör. Napoleons språkbruk studeras mot bakgrund av tidigare forskning och historiska källor, och det framkommer att mycket av Napoleons språk är direkt hämtat eller inspirerat från historiska källor. Napoleons franska kan inte helt förklaras som en markör för att signalera autencitet, men de historiska källorna ger en viktig förståelse för den Napoleonbild, och västerländska bild av Ryssland, som Tolstoj ingår en dialog med.

Nyckelord

Tolstoj, Krig och fred, mångspråkighet, Napoleon, franska,



Stockholms
universitet

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställning	1
2.1 Franska språket i 1800-talets Ryssland	2
2.2. Teorier om stilistiska markörer i Tolstojs användande av franska	4
2.3 Napoleonskildringar i Ryssland	6
3. Urval av scener	8
4. Napoleons möte med Balašëv	10
4.1 Beskrivningar av Napoleon.....	11
4.1.2 Hämtat från historiska källor	12
4.1.3 Citat utan historiska källor	14
4.2 Napoleons intåg i Moskva	14
4.2.1 Hämtat från historiska källor	15
4.2.2 Icke-historiska citat	17
4.2.3 Berättarens franska	20
4.3 Napoleons brev	20
4. Avslutning	22
5. Litteratur	23

1. Inledning

Löv Tolstojs ”*Krig och fred*” är en historisk roman som utspelar sig under Napoleonkrigen. Det är dock inte enbart en fiktiv skildring, utan Tolstoj varvar berättelsen med filosofiska utläggningar som kritiserar historievetenskapen. Tolstoj kritiserar idén att historien kan betraktas som en vetenskap med enkla svar på kausalitet, och ifrågasätter tanken att det är enskilda individer som skapar historien. Trots detta är ”*Krig och fred*” en roman i vilken Tolstoj har hämtat mycket från historiska källor för att beskriva historiska händelser och karaktärer. Flera av karaktärerna är tydligt inspirerade av riktiga personer, exempelvis är karaktären Furst Bolkonskij väldigt lik den ryska adelsläkten Volkonskij. Reginald Christian noterar hur Tolstoj använder historiska källor som grund till flera scener, men att han utvecklar scenerna och att det är främst i brev eller uttalande som Tolstoj citerar ordagrant. Christian synar därmed Tolstojs påstående att hans historiska karaktärer *enbart* bygger på historiska källor.¹

Ytterligare ett realistiskt drag i verket är skildringen av den ryska adelns språk; i likhet med den historiska period som skildras talar många av de ryska karaktärerna franska. Utöver ryska är franska det språk som är mest frekvent, och utgör enligt Christian ca 2 procent av romanen.²

Trots att franskan översattes i fotnoterna kritiserades romanen av samtida recensenter för att innehålla för mycket franska.³ I en version från 1873, översattes franskan vilket enligt Gary Saul Morson resulterade i obegriplig text vilket han använder som argument för att franskan är integral för verket som helhet.⁴ Viktor Vinogradov hävdar i likhet med Morson att ”*Krig och Fred*” bör betraktas såsom en tvåspråkig, om inte en mångspråkig, roman.⁵

1.1 Syfte och frågeställning

Användandet av franskan i romanen faller inom två huvudkategorier. Inom första kategorin faller ryska karaktärer som talar franska, dvs. ”code-switching”, ett begrepp för när två- eller flerspråkiga personer växlar mellan språk i olika situationer. Den andra kategorin är när icke-

¹ R.F. Christian, *Tolstoy's 'War and Peace' – A study*, Oxford, Clarendon Press, 1962, s61ff

² R.F. Christian, *ibid*, s.158

³ G.S. Morson, *Hidden in Plain view narrative and creative potentials in "War and peace*, Stanford, Stanford Univ. Press, 1987 s.48

⁴ G.S. Morson, *ibid*, s.49

⁵ V. Vinogradov, 'O Jazike Tolstogo (50-60 gody)', *Literaturnoe Nassledstvo* 35-36, 1939, s.123

ryska karaktärer växlar språk, läs främst fransmän talar ryska, och utgör därmed en annan typ av stilistisk markör.

Enligt litteraturvetaren Juri Lotman talar fransmän i ”*Krig och fred*”, som regel ryska, eftersom att ryska är det neutrala språket i romanen, och vid de tillfällen franskan används är syftet främst att återge franska karaktärsdrag eller för att visa vilket språk som talas.⁶ I tidigare forskning framförs flera teorier om vilken funktion franskan utgör i Tolstojs romaner, men en aspekt som inte har undersökts är kopplingen mellan historiska källor och användandet av franska. Tolstoj blandning av historiska källor och fiktion i romanen blir tydligt i hans porträtt av historiska karaktärer, och för denna studie särskilt Napoleon. Användandet av Napoleons franska i relation till historiska källor har inte undersökts, och kan bidra med ytterligare förklaringar till varför Tolstoj väljer att låta Napoleon ömse tala ryska, ömse franska. Om Napoleons franska är en signal att det är hämtat från historiska källor, kan franskan användas som en stilistisk markör för att stärka autenciteten. För att undersöka tesen, och att utöka förståelsen för språkanvändningen i ”*Krig och fred*”, undersöks utvalda scener med Napoleon mot bakgrund av teorier om franskan som framförs i tidigare forskning och historiska källor. Studiens syfte är att utröna vid vilka tillfällen Napoleons tal återges på franska. Frågeställningen lyder därmed:

Vilka stilistiska markörer utgör Napoleons franska?

För att svara på frågeställningen kommer de utvalda scenerna när Napoleons direkta tal, eller skrift, återges att undersökas. Den teoretiska grunden för uppsatsen är teorier om stilistiska markörer, samt tidigare forskning om franskan, och Napoleonbildens, i Ryssland på 1800-talet.

2.1 Franska språket i 1800-talets Ryssland

Att den ryska adeln i romanen använder franska, s.k. code-switching, speglar forskning på området om den språkliga situationen i Ryssland under tidsperioden ”*Krig och fred*” utspelar sig. Derek Offord et al beskriver franskans roll i Ryssland i antologin ”*French and Russian in Imperial Russia*”.⁷ Enligt Offord ersatte franskan tyskan som det dominerade språket under Katarina den stora (1762-96) och behöll den dominerande ställningen även under

⁶J.Lotman, *Kultura i vzryv*, Moskva, Gnozis, 1992, s.109

⁷D.Offord et al, *French and Russian in Imperial Russia* Edinburgh,Edinburgh Univ. Press, 2015, vol I & II

Napoleonkrigen.⁸ Men, franskan bör enligt Offord, inte enbart betraktas såsom ett språkval utan användandet av franska utgjorde en tydlig identitetsmarkör.⁹ Att franskan är mer än ett språkval, speglas även av den oro, som enligt Offord, uppstod hos en del ryska författare, som menade att det frikostiga användandet riskerade att den franska karaktären skulle ”smitta av sig” på det ryska folket.¹⁰ Franskan hade dock inte alltid en nationell koppling till Frankrike utan Offord beskriver franskans funktion liknande engelskan idag, dvs ett gränsöverskridandespråk vars användande inte nödvändigtvis är förknippat med lojalitet till en specifik stat. Istället för lojalitet till Frankrike, var franska språket ofta förknippat med Europa och europeiska värderingar.¹¹

Franskans dominerande ställning återspeglas även i den kulturella sfären. Franska användes ofta, enligt Offord, i kulturen som ett tecken på moraliskt förfall och för att visa hur aristokratin var världsfrånvärd från det verkliga Ryssland.¹² Den växande kulturella kritiken mot ”gallomanin” återfinns enligt Offord, exempelvis i teaterpjäser från den tidsperioden som förlöjligar adelns vurm för franskan. Franskan användes i pjäser för att ge en komisk effekt, vilket kunde ske framförallt genom att låta karaktärer tala ryska blandat med franska, eller återge ryska ord med franskt uttal. Exempelvis återfinns i en av Sumarokovs pjäser karaktärer som använder sig av ord såsom ”этноне, резолюцию, компренирую”, eller andra pjäser med karaktärer som helt enkelt tar franska ord och skapar ryska verb genom konjugera dem enligt –овать paradigmen.¹³

Napoleonkrigen innebar, enligt Offord, en smärre identitetskris i Ryssland eftersom att det härskande kulturella språket blev förknippat med fienden, men trots de patriotiska försöken att minska franskans betydelse innebar i praktiken Napoleons invasion ingen signifikant minskning av franskan.¹⁴ Franskan fanns således kvar trots medvetna och aktiva försök att använda ryska. Som exempel för franskans starka roll hos adeln lyfter Offord fram Tatiana i Eugene Onegin, som Pusjkins beskriver har besvär med att uttrycka sig på sitt modersmål, ryska.¹⁵

⁸ D.Offord, 'Introduction' i D.Offord et al, *French and Russian in Imperial Russia* Edinburgh Edinburgh Univ. Press, 2015, vol II, s.1-16

⁹ D.Offord, 'Introduction', s.1ff

¹⁰ D.Offord, *ibid*, s.8

¹¹ D.Offord, *ibid*, s.10

¹² D.Offord, *ibid*, s.17

¹³ D.Offord, 'Linguistic Gallophobia in Russian Comedy' i *French and Russian in Imperial Russia*, Edinburgh, Edinburgh Univ. Press, 2015, vol II, 79–99

¹⁴ D.Offord, 'Introduction', s.7

¹⁵ D.Offord, 'Treatment of Francophonie in Pushkins Prose Fiction' i *French and Russian in Imperial Russia*, Edinburgh, Edinburgh Univ. Press, 2015, vol II, 197–213, s.203

2.2. Teorier om stilistiska markörer i Tolstojs användande av franska

Det finns således en stark tradition i Ryssland att använda franska som stilistisk markör, och franskan hade en stark ställning under den tidsperioden och samhällsskikt som Tolstoj skildrar. Det finns flera olika teorier om franska som markör i Tolstojs verk. Att Tolstojs franska fyller en viktig funktion för att realistiskt spegla språkbruket hos den ryska aristokratin återfinns hos flera forskare. Viktor Vinogradov menar att Tolstojs användning av språk stärker realismen i Tolstojs verk.¹⁶ Boris Uspenskij har en liknande linje och diskuterar hur franskan och användandet ”gallicismerna” (dvs. franska inslag i ryska, som exempelvis direkt översättningar av uttryck eller ryska med fransk syntax) skapar ett levande porträtt för läsaren och ger möjlighet att återspegla olika karaktärers individuella stil.¹⁷ Franskan och gallismerna fyller, enligt Uspenskij, därmed en liknande funktion som Tolstojs fonetiska återgivning av den ryska officerens Denisovs språk och skildrar hur karaktärerna lät.¹⁸ Det ger dock ingen förklaring till varför franska karaktärer talar ryska.

Utöver franskan som en markör för att realistiskt återge språkbruket finns ytterligare teorier om vilka markörer franskan utgör i Tolstojs verk. Barbra Lönnqvist har i ”Семиотические функции французского языка в романе «Анна Каренина»”¹⁹ studerat franskans funktion i ”Anna Karenina”. Trots Tolstojs egna kunskaper och intresse för franska framställs språket, enligt Lönnqvist, i ”Anna Karenina” ofta som något negativ. Ett tydligt exempel på detta är karaktären Levin som har en särskilt negativ inställning till franska, och uttryckligen påstår att användandet av franska är falskt och oärligt.²⁰ Men franskan är inte enbart en negativ markör, Lönnqvist noterar att språkbyten även används av karaktären för att ge möjlighet att nyansera språket, vilket sker genom att utnyttja de kulturella skillnaderna i användandet av pronomen. Genom att tala franska, kan karaktärerna utnyttja franskans ”tu” och därmed undvika det formella ”вы” utan att det för den delen upplevs lika intimt som ”ты”. Således, när det ryska ”вы” används vid, för ryskan, opassande situationer är det en stilistisk markör för att konversationen sker på franska.²¹

Utöver att återge aristokratins språkbruk lyfter Vinogradov fram flera andra stilistiska markörer i ”О языке Толстого (50-60 годы)”.²² Enligt Vinogradov, är franskan en teatralisk

¹⁶ V.Vinogradov, *ibid*, s.148

¹⁷ B.A. Uspenskij, *Semiotika iskusstva*, Moskva Škola, 1995, s.72

¹⁸ B.A. Uspenskij *ibid*, s. 72

¹⁹ B.Lönnqvist, 'Semiotičeskie funkcii francuzkogo jazika v romane "Anna Karenina"', i L.N.Kisilev et al (red.), *Lotmanovskij sbornik 3*, Moskva, OGI,2004

²⁰ B.Lönnqvist, *ibid*,s.358

²¹ B.Lönnqvist,*ibid*, s.363

²²V.Vinogradov, *ibid*, s.150

kontrast mot det enkla och ”rätta”, ryskan. Ytterligare en kontrast är mellan aristokraterna i St. Petersburg och Moskva. Den ”anti-nationalistiska” aristokratin i St. Petersburg använder franskan mer frekvent än den ”nationalistiska” aristokratin i Moskva. Därtill utgör berättarens grad av omarbetning av språket, dvs. användande av gallicismer eller franska, en distans till berättarens egna åsikter, medan en tydligt omarbetad version, d.v.s. på ryska, är en markör att det är berättarens egen uppfattning som skildras. Slutgiltigen noterar Vinogradov att franskan är en markör för att synliggöra de olika militära graderna i Napoleons armé.

Utöver direkt tal, noterar Morson att även översättningarna ofta innehåller gallicismer, exempelvis översatte Tolstoj *ne sont plus que* till не больше как.²³ Christian delar inte åsikten att gallicismer är ett medvetet stilistiskt val, utan hävdar att det är ett resultat av Tolstojs ryska var starkt påverkad av franskan, och gallicismerna är ett resultat av Tolstoj skrev slarvigt.²⁴ Däremot menar Christian, att Tolstoj använder franska språket, såsom ett sätt att porträttera karaktärer. Franska används för att tala om fransmän, eller ”oäkta ryssar”, och signalera det artificiella och oärliga, i kontrast till ryska.²⁵

Ett annat perspektiv på hur Tolstoj använder franska återfinns i Boris Uspenskij bok ”Семиотика искусства”. Uspenskij's bok handlar främst om berättarperspektiv och återgivelsen av direkt tal, men i boken berör han franskan i ”*Krig och fred*”. Han noterar att franskan är en markör som används för att representera olika individuella röster, samt hur berättarens förhållningssätt till det direkta talet är skiftande. Vid vissa tillfällen återges allt realistiskt, och fonetiskt, medan vid andra tillfällen fyller berättaren funktionen som redaktör och presenterar en tydligt omarbetad version av det talade ordet.²⁶ I fallet med Napoleon framhävs berättarens roll eftersom att dialoger ibland återges med interlokutörer på ryska och franska. Detta ska inte tolkas som att karaktärerna talar olika språk, utan är en markör för att det är en omarbetad version som presenteras.²⁷ Utöver direkt tal som uttryckligen beskrivs ske på franska, eller meningar som inleds på franska, för att därefter fortsätta på ryska och det är underförstått att allt sker på franska, beskriver Uspenskij andra markörer Tolstoj har använt för att markera att dialogen är omarbetad.²⁸ Likt Lönnqvist noterar Uspenskij språkliga

²³ G.S. Morson, *ibid*, s.47

²⁴ R.F. Christian, *ibid*, s. 155

²⁵ R.F. Christian, *ibid*, s.160

²⁶ B.A. Uspenskij, *ibid*, s.66

²⁷ B.A. Uspenskij, *ibid*, s.67

²⁸ B.A. Uspenskij, *ibid*, s.66

normer och noterar hur en normbrytande användning av personliga pronomen är en tydlig markör för vilket språk som talas.²⁹

Karin Beck behandlade Napoleons språkanvändning i sin avhandling ”*Beyond the Napoleonic Principle: Two Modes of Language Use As Bilingualism in Leo Tolstoy's War and Peace*”. Beck analyserar språkanvändning mot bakgrund av språkfilosofen John Austins teser om språk, och utifrån hans teori undersöker hon fyra karaktärer, Napoleon, Kutuzov, Andrej och Pierre, och hur de använder språket. Hon drar slutsatsen att Napoleon porträtteras som en ”analfabet” som inte kan tolka tecken. När Napoleons tal återges på franska, är det enligt Beck, en tydlig markör att han missförstår signaler eller misstar sig.³⁰ Hon noterar även hur språket fyller en komisk funktion, hur Napoleons ”*bon mots*” och felaktiga kommentarer återges på franska, medan den riktiga substansen återges på ryska.³¹ I likhet med Vinogradov noterar hon även den teatraliska funktionen som franskan fyller.³²

2.3 Napoleonskildringar i Ryssland

När Tolstoj skrev ”*Krig och fred*” hade en mytbildning kring Napoleon vuxit fram i Ryssland. Molly Wesling återger en översikt över Napoleonmyten i ”*Napoleon in Russian Cultural Mythology*”³³. Napoleon är en av få som invaderat Ryssland och invasionen inträffade under ett kritiskt skede i Rysslands nationsbildande, vilket enligt Wesling, gav nationen en gemensam fiende att enas mot, och Napoleon är därmed en viktig karaktär och skildras i den ryska kulturen.³⁴ Det var även under samma period som ryskan började växa fram som kulturspråk, även om övergången från franskan skulle ta längre tid, som noterats ovan.

Napoleon blev ett romantiserat emblem för de franska demokratiska idéerna och ideal, vilket återspeglas i en del av de ryska kulturella Napoleonskildringarna. Kopplingen mellan Napoleon och demokratiska ideal resulterade, enligt Wesling, i en rädsla i Ryssland att Napoleon skulle utlova frihet till de livegna, och att livegna därmed skulle kämpa för Napoleon.³⁵ Men trots Napoleons symboliska koppling till de liberala idéerna, och Tolstojs

²⁹ B.A. Uspenskij, *ibid*, s.70

³⁰ K.Beck. K. Beck, 'Beyond the Napoleonic principle: Two modes of language use as bilingualism in Leo Tolstoy's "War and Peace"', Doktorsavhandling, Columbia University, 2007, s.50

³¹ K.Beck. *ibid*, s.47

³² K.Beck. *ibid*, s.48

³³ M.W.Wesling, *Napoleon in Russian Cultural Mytholog*, New York, P.Lang, 2001

³⁴ M.W. Wesling, *ibid*, s.x

³⁵ M.W. Wesling, *ibid*, s.84

egen inställning till livegenskapen, framställs bönderna i ”*Krig och fred*” som lojala.³⁶ Sammanfattningsvis menar Wesling att den ryska inställningen till Napoleon kan ses som en symbol för den komplicerade relationen mellan Ryssland och väst.³⁷

I likhet med inställningen till franskan, har den ryska uppfattningen om Napoleon inte varit homogen. Robert Jackson ger i sin artikel ”*Napoleon in Russian Literature*” en översikt över de litterära skildringarna av Napoleon. Skiftningen exemplifieras genom övergången från patriotiska poem, skrivna under Napoleons invasion, exempelvis Derzjavins dikt ”Гимн лиро-эпический” (1812) där Napoleon beskrivs som ”зме́й-исполи́н”,³⁸ till Puskjins dikt ”К Морю” (1821) där Napoleon beskrivs som en ensam och heroisk hjälte.³⁹ Även poeten och författaren Lermontov delar denna romantiska bild, enligt Jackson, och porträtterar i ”Св. Елена” (1831) Napoleon som en sviken, romantisk, hjälte i sin exil på St. Helena.⁴⁰ Enligt Jackson kunde Tolstoj inte dela den romantiska synen om Napoleon som en ”stor man”, eftersom Tolstoj ansåg att Napoleon saknar godhet. Enligt Jackson bör Tolstojs tragikomiska skildring av Napoleon ses mot bakgrund av Tolstojs personliga motvilja mot Napoleon, men även som ett led i hans filosofiska tes om att det inte är individer som påverkar historien.⁴¹

Tolstojforskaren Kathryn Feuer diskuterar Tolstojs inställning till Napoleon i sin bok ”*The genesis of War and Peace*”.⁴² Enligt henne fick Tolstoj upp intresset för Napoleon först efter att han påbörjat arbetet med ”*Krig och fred*”. För att undvika att hans egna tankar skulle färgas, bestod hans läsning, enligt Feuer, främst av franska hagiografier.⁴³ Tolstojs Napoleon är inte enbart ett försök att svartmåla utan även att bidra till att avdramatisera myten, och förmänskliga, Napoleon. Enligt Wesling var Tolstoj mycket kritisk till den mytbildning som skett kring Napoleons sista dagar på St. Helena, och refererar till Tolstojs brev där han beskriver sin fascination för Napoleons sista tid och hans önskan att beskriva denna ”spirituella konkurs” som han ansåg att Napoleon led av.⁴⁴ Enligt henne var Tolstojs önskan att göra upp med Napoleonmyten att jämföras med Dostojevskijs uppgörelse med myten i ”*Brott och Straff*.” Men, enligt Wesling, låg skillnaden i att Dostojevskij fokuserade på det

³⁶ K.B. Feuer, *Tolstoy and the genesis of War and Peace*, New York, Cornell Univ. Press, 1996, s.197

³⁷ M.W. Wesling, *ibid*, s.113

³⁸ R.L. Jackson, 'Napoleon in Russian Literature' *Yale French Studies*, no. 26,1960, pp. 106-18, s.107

³⁹ R.L. Jackson, *ibid*,s.107

⁴⁰ R.L. Jackson, *ibid*, s.108

⁴¹ R.L. Jackson, *ibid*, s.114

⁴² K.B. Feuer, *ibid*,

⁴³ K.B. Feuer, *ibid*, s.170

⁴⁴ M.W. Wesling, *ibid*, s.ix

psykologiska, Napoleonkomplexet, medan Tolstoj var intresserad av att skala av Napoleon som individ.⁴⁵

Trots försöken att avskala Napoleon och att förminska hans inflytande på historiska skeenden, saknas inte den symboliska aspekten. Enligt Feuer betraktade Tolstoj Napoleon, och hans invasion, som en symbol för den franska revolutionens idéers intrång i Ryssland.⁴⁶ Enligt Jackson är Napoleon, och synen på honom, en indikator för det spirituella uppvaknandet som vissa av karaktärerna i ”*Krig och fred*” genomgår. Napoleon symboliserar det destruktiva och är antitesen till Tolstojs livsfilosofi. Napoleons funktion i ”*Krig och fred*”, enligt Jackson, är därmed inte enbart att gå i polemik med den romantiserade Napoleonmyten men fyller även funktionen att illustrera de andra karaktärernas moraliska utveckling.⁴⁷

Redan på första sidan av ”*Krig och fred*” diskuteras Napoleon under en societetsbjudning. Han benämns av såsom ”*cet Antichrist*”⁴⁸ och användande av franska för att ge en negativ beskrivning av Napoleon understryker det komplicerade förhållandet mellan den frankofona adeln, franska språket och Napoleon. Hur Napoleon benämns ändras under romanens gång, och Uspenskij noterar den gradvisa övergång som sker när karaktären, och berättaren, beskriver Napoleon. De olika användningarna av ”Bounaparte” ”Bonaparte” eller ”Napoleon” kan tyckas liten, men det bär med sig en viktig kulturell, och politisk markör.⁴⁹ Som Wesling noterar fanns det en tendens att stärka Napoleons ”icke-franskhets” genom att betona hans korsikanska ursprung.⁵⁰ Användandet av det italienska namnet istället för det franska utgör en viktig markör för hur karaktärernas syn på Napoleon och hans legitimitet vad gäller hans maktposition, och är ett exempel på hur användandet av utländska språk kan utgöra en viktig stilistisk markör.

3. Urval av scener

Napoleon återfinns som aktör i 18 scener, och i dessa finns direkt tal i 10, därtill finns tre scener med brev författade av Napoleon. Eftersom att syfte är att undersöka Napoleons

⁴⁵ M.W. Wesling, *ibid*, s.121,123

⁴⁶ K.B. Feuer, *ibid*, s.208

⁴⁷ R.L. Jackson, *ibid*, s.118

⁴⁸ L. Tolstoj, *Vojna i Mir*, Moskva, Gosudarstvennoe izdatelstvo, 1937-1940

⁴⁹ B.A. Uspenskij, *ibid*, s.42ff

⁵⁰ M.W. Wesling, *ibid*, s.3

språkanvändning är det enbart scener med direkt tal eller brev som har inkluderats. Dessa ges här en kortfattad sammanfattning;

Bok; Del; Kap	Sammanfattning
1,3,XIII	Napoleons proklamation till soldaterna inför Austerlitz, översatt till ryska.
1, 3, XIX	Efter ett Austerlitz skadas Furst Andrei Bolkonskij, och han lämnas på slagfältet. Då han ligger skadad upptäcks han av Napoleon, som först misstar honom för ett lik, men efter upptäckten att han lever för Napoleon konversation med honom och andra.
2,2, XXI	Napoleon och tsar Aleksandr I möts på ett slagfält efter att de har slutit fred, 1807 och ger varandra hedersutnämningar.
3,1,VI	Tsarens sändebud Balašëv besöker Napoleon med ett brev från Aleksandr I. Napoleon uppger att han inte vill ha krig, men vägrar att dra tillbaka styrkorna från Ryssland.
3,1,VII	Ytterligare ett möte mellan Napoleon och Balašëv, där konversationen kretsar kring Moskva, och Napoleons nyfikna frågor om staden.
3,2,VII	Napoleon är på väg till Moskva och talar med en tillfångatagen kosack.
3,2, XXIX	Efter slaget vid Borodino.
3,2, XXXIV	Napoleon diskuterar med sina generaler, som äskar efter mera förstärkningar för att slutgiltigt besegra ryssarna.
3,2, XXXVIII	Efter ett slag skriver Napoleon brev till Paris, på franska, där han beskriver kriget såsom ett måste för freden och därför borde bli ett av de mest populära krigen.
3,3, XIX	Napoleon väntar utanför Moskva för att inta staden, och inväntar ”bojarerna” som aldrig kommer.
3,3, XX	Napoleon inser att Moskva är övergivet, och hans dramatiska intåg i staden uteblir.
4,2 II	Efter att Napoleon intagit det folktomma Moskva i september, skickar Napoleon i oktober brev till ryska generalen Kutuzov,

	på franska, i vilket han deklarerar sin tillgivenhet till tsar Aleksandr.
4,2 IX	Napoleons proklamation till Moskvas invånare, på ryska.

Av dessa är det den första scenen med Balašëv, Napoleons intåg i Moskva, Napoleons proklamation vid Austerlitz samt brev till Kutuzov som analyseras och presenteras i detalj. Den första scenen kommer att betraktas mot bakgrund av franska historiken Adolphe Thiers beskrivning av mötet mellan Balašëv och Napoleon i ”*Histoire du Consulat et de l'Empire faisant suite à l'Histoire de la révolution française*”, från 1836.⁵¹ Tolstoj refererar explicit till Thiers skildringar i andra scener, men i denna scen nämns inte varifrån skildringen är hämtad. Scenen med Balašëv är därmed ett tydligt exempel på hur Tolstoj inte enbart byter språk, men varvar historia med fiktion. Den andra scenen, Napoleons intåg i Moskva innehåller citat hämtat från flera historiska källor. Övriga historiker, vars verk publiceras innan utgivningen av ”*Krig och fred*” refereras om citat eller företeelser är hämtade från verken. Enligt Feuer är det främst Thiers, Las Cases och Auguste de Marmont som Tolstoj har fått inspiration ifrån⁵².

Övriga scener i romanen inkluderas enbart i fall det finns relevanta hänvisningar, exempelvis tematiska upprepningar eller för att uppmärksamma liknelser. Det finns flera utgåvor av ”*Krig och fred*”, utgivna under Tolstojs livstid, dock är ingen version fastställd av Tolstoj. För denna studie kommer den sk ”Jubileumsutgåvan” att användas, eftersom att det är den utgåvan som främst används i akademiska studier⁵³ och den inkluderar även de franska styckena vilket gör den lämplig för denna studie.

4. Napoleons möte med Balašëv

Den ryska generalen Balašëv skickas till Napoleon för att förhandla om fred. Balašëvs instruktioner från Aleksandr är att begära att Napoleon drar tillbaka trupperna från Ryssland, men Balašëv misslyckas, och framför enbart en begäran att Napoleon drar tillbaka från Njemen. Balašëv är från början positivt inställd till Napoleon men detta ändras under tiden Napoleon talar. Napoleon i fokus, han för nästintill en monolog medan hans interlokutör Balašëv lyssnar och försöker komma till tals.

⁵¹ A.Thiers, *Histoire du Consulat et de l'Empire: faisant suite à l'histoire de la Révolution française. vol.14*, Paris, Paulin,1856, s.344

⁵² K.B Feuer, *ibid*, s.171

⁵³K. Beck, *ibid*, s.16

Det finns tre huvudsakliga användningar av franska/gallicismer i scenen. Den första användningen utgörs av berättarens beskrivning av Napoleon, den andra är direkta citat från historiska källor, och avslutningsvis citat som inte funnits i historiska källor.

4.1 Beskrivningar av Napoleon

Berättarens beskrivning av Napoleon färgas av gallicismer. Napoleon introduceras efter att han precis genomfört sin ”туалет” och han doftar av ”одеколон”⁵⁴, dessa är franska låneord och utgör därmed subtila språkliga markörer. Att gallicismerna är ett subtilt val för att beskriva Napoleon är tydligt eftersom dessa ord inte återkommer i samband med de ryska karaktärerna, exempelvis används ryskans ”духи” istället för franska ”одеколон”. Napoleons användning av ”eau du Cologne” återfinns i Las Cases utförliga beskrivning av Napoleons morgontoilet, och är troligen inspirationen till beskrivningen.⁵⁵

Berättaren är inte neutral utan tolkar Napoleon i sina beskrivningar. Napoleons tonfall beskrivs som vänskapligt och lugnt, hans ord återges främst på ryska och hans rösts beskrivs invagga Balašëv i en känsla av säkerhet. Syftet, upprepar berättaren flertalet gånger, tycks inte vara att sluta fred, utan Napoleons ord syftar till visa kraft och rättfärdighet, samt för att håna Aleksandr. Här signalerar Tolstoj att Napoleons ord saknar mening och att det är tomt prat, och detta borde då, enligt tidigare forskning, vara ett tillfälle att använda franska. Men, nästan all Napoleons konversation återges på ryska, med enbart några få fraser på franska. Berättaren beskriver Napoleons utläggningar såsom ”фейерверки”, tyskt låneord ”feuerwerk”, som utöver fyrverkeri användes för artillerist, och det är i den betydelsen det återfinns i andra delar av verket.⁵⁶

Berättaren ger även sin egen tolkning om vad Napoleon tycks tänka:

«Вы смущены — оправьтесь», будто сказал Наполеон⁵⁷

Att Napoleons tankar återges på ryska, och inte på franska, stämmer in på Vinogradovs tes⁵⁸ om att berättarens språk kan reflektera berättarens distans till de tankar som återges. Genom att återge på ryska markeras att det är berättarens uppfattning om Napoleon, och inte försök till återgivning av Napoleons tankar.

⁵⁴ L.Tolstoj, *ibid*, s.853

⁵⁵ E. Las Cases, *Memorial de Sainte Hélène vol. 3*, Paris, 1823, s.12,

⁵⁶ Jmf L.Tolstoj, *ibid* s 240, s 258, s 259, s 263

⁵⁷ L.Tolstoj, *ibid*, s.854

⁵⁸ V.Vinogradov, *ibid*, s.148

4.1.2 Hämtat från historiska källor

Det är först efter fem sidor som Napoleons första franska fras återfinns och bryter in i konversationen, abrupt och utanför sammanhanget:

La vibration de mon mollet gauche est un grand signe chez moi, говорил он впоследствии.⁵⁹

Meningen är en parafra hämtat från Emmanuel de Las Cases Napoleonbiografi ”Mémorial de Sainte Hélène”⁶⁰, och återfinns inte i Thiers skildring. Tolstoj parafraserar Napoleons egna ord och lyfter in dem i en ny kontext. I likhet med hur Beck noterade hur franska kan användas för att det stilistiskt utmärker sig i den dominerande kyrilliska texten⁶¹, är denna mening ett exempel på hur ett anakronistisk historiskt citat bryter in i Thiers skildring.

Enligt Beck är Napoleons kommentar om darrningarna i benet ett exempel på hur Napoleons franska används för att visa hur skild han är från sina interlokutörer.⁶² Men frasen utgör även ett passande mål för Tolstojs historieskepticism och hans försök att förmänskliga Napoleon. Tolstoj avfärdar tanken att det är enskilda män som avgör historien, och att referera till Napoleons vidskepelse om sin kropps förmåga att förespå framtiden, blir en kommentar i Tolstojs skildring om hur Napoleon missuppfattar sig själv och överskattar sin förmåga att påverka historien.

Merparten av Napoleons monolog är hämtat från Thiers, och återges översatt till ryska. Men det finns en del undantag:

У вас нет 200 тысяч войска, а у меня втрое больше: даю вам честное слово, — сказал Наполеон, забывая, что это его честное слово никак *не могло иметь значения*, — даю вам ma parole d’honneur que j’ai cinq cent trente mille hommes de ce côté de la Vistule.⁶³(Kursivering tillagd –AP)

Tolstoj väljer att upprepa ordet ”hedersord”, först på ryska men ändrar språket mitt i meningen till franska. Att Napoleons ord saknar mening upprepas sedan återigen av berättaren: ”Он знал, что все слова, сказанные теперь Наполеоном, *не имеют значения*, что он сам, когда опомнится, устыдится их.”⁶⁴(Kursivering tillagd –AP)

Det är berättaren och Balašëv som har uppfattningen att Napoleons ord saknar betydelse, och Napoleon ger sitt hedersord på franska, och skapar därmed en kontrast mellan det enkla

⁵⁹ L.Tolstoj, *ibid* s.856

⁶⁰ ”[...]”Car j’ai senti la vibration de mon mollet gauche. C’est un grand signe chez moi[...]” i E. las Cases, *ibid*, s.341

⁶¹ K.Beck, *ibid*, s.47

⁶² K.Beck, *ibid*, s.48

⁶³ L.Tolstoj, *ibid*, s.858

⁶⁴ L.Tolstoj, *ibid*, s. 859

och ”rätta” ryskan mot den artificiella franskan, genom att själva ordet ”hedersord” byter språk till franskan.

Den franska frasen som dominerar Napoleons tal är hans kommentar om Aleksandr:

Tout cela il l'aurait dû à mon amitié. Ah! quel beau règne, quel beau règne! — повторил он несколько раз,[...] cependant quel beau règne aurait pu avoir votre maître!⁶⁵

Ett stycke senare återfinns samma tanke, återigen igen uttryckt på franska:

Quel beau règne *aurait pu* être celui de l'empereur Alexandre!⁶⁶

Den sista frasen säger Napoleon tyst, och medan han enligt berättaren hånfullt ser på Balašëv. Denna användning stämmer till dels med att det är en ”bon mot”, men franskan tycks också användas för att negativt porträttera Napoleon. Beck noterar att Napoleons ”refräng” om Aleksandr är framförallt ”bons mots” snarare än kopplat till den faktiska konversationen⁶⁷, men Napoleons upprepningar av frasen återfinns i Thiers. Att Tolstoj väljer att inte översätta just dessa fraser, kan tolkas som att franskan används för att diskutera det som inte hör till. De franska kommentarerna om Aleksandr stärker intrycket att Napoleon tycks föra en egen konversation, som berättaren noterar, inte med Balašëv, utan riktat till den frånvarande Aleksandr.

Att Napoleon inte i första hand tycks konversera med Balašëv, blir tydligare i Napoleons kortare utläggning om Aleksandr, även denna är översatt från Thiers. I samband med hans utläggningar om Aleksandr, kritiserar Napoleon sina fiender. Han påstår att Armfelt är en ”интриган”, ett franskt låneord och återfinns i Thiers, medan översättningen av Bagarations benämning som ”*il a peu d'esprit*” har Tolstoj översatt med ett enkelt ryskt ord, ”глуп”⁶⁸.

Napoleons utläggning avslutas med ytterligare ett direkt citat från Thiers:

Un souverain ne doit être à l'armée que quand il est général⁶⁹

Berättaren tolkar även in att det är:
очевидно, посылая эти слова прямо как вызов в лицо государя. Наполеон знал, как желал император Александр быть полководцем.⁷⁰

Tolstoj låter Napoleon tala med sina egna ord, men använder berättarens tolkning, för att sätta orden i ny kontext, och skapa ett nytt narrativ.

⁶⁵ L.Tolstoj, *ibid*, s 856

⁶⁶ L.Tolstoj, *ibid*, s.859

⁶⁷ K.Beck, *ibid*, s.47

⁶⁸ L.Tolstoj, *ibid*,s.857

⁶⁹ L.Tolstoj, *ibid*,s.857

⁷⁰ L.Tolstoj, *ibid*,s.857

4.1.3 Citat utan historiska källor

I Thiers skildring, som baseras på Balašëvs anteckningar, har Balašëv inga repliker utan hans tal återges omarbetat. Men i Tolstojs version talar Balašëv med egna repliker, och bildar en kontrast till Napoleon. Till skillnad från Napoleon är Balašëvs första replik på franska:

— Sire! L'Empereur, mon maître,— начал Балашев давно приготовленную речь, когда Наполеон, окончив свою речь.⁷¹

Att Balašëv påbörjar sitt anförande på franskan skulle kunna vara en stilistik markör för att signalera vilket språk som talas, eller för att plattityder och titlar återges på franska. Men, så är det inte konsekvent utan Balašëvs franska utgör en annan stilistisk markör. Berättarens tolkning kontrasterar indirekt Balašëvs tal mot Napoleons, medan Napoleon beskrivs tala för talandet utan förberedelser, beskrivs vara Balašëv väl förberedd.

Avslutningsvis har Napoleon en replik på franska i slutet av scenen, som skiljer sig från Thiers version. Enligt Thiers avslutas mötet med att Napoleon bjuder in Balašëv till middag. I ”*Krig och fred*” avslutar Napoleon mötet på ryska, men sista frasen återges på franska: [...]Je ne vous retiens plus, général, vous recevrez ma lettre à l'Empereur.⁷²

Här är det tomma ord där franska fyller en annan stilistik funktion. Avsteget från Thiers händelseförlopp, som Tolstoj varit trogen, görs genom att ge Napoleon en icke-historisk belagd fras på franska, en spegling av Napoleons första replik i scenen, på ryska som var:

— Здравствуйте, генерал! [...]Я получил письмо императора Александра.⁷³

Franskan utgör därmed inte en markör för autencitet, utan utgör istället en teatralisk markör, den franska repliken avslutar samtalet och Balašëv lämnar scenen.

4.2 Napoleons intåg i Moskva

Efter slaget vid Borodino, som slutade med en förlust för den ryska armén, avancerar Napoleon till Moskva. Scenen inleds med Napoleon, som står vid Poklonnajahöjden och blickar ut över Moskva. Fokus i scenen är framför allt Napoleons inre dialog och hans indirekta tal, men de första orden han yttrar är på franska. Det tematiska fokuset är Napoleons

⁷¹ L.Tolstoj, *ibid*,s.854

⁷² L.Tolstoj, *ibid*,s.860

⁷³ L.Tolstoj, *ibid*,s.854

felaktiga antagande att det tomma Moskva myllrar av liv, och han får informationen att befolkningen flytt först i slutet av scenen.

Till skillnad från föregående scen, som baseras på Thiers skildring, skildrar Tolstoj Napoleons intåg i Moskva genom att bygga vidare på en blandning av olika historiska källor. Franskan används främst i historiska citat, men enstaka franska ord återfinns även i Napoleons tankar som återges på ryska, och därtill används även franska av berättaren.

4.2.1 Hämtat från historiska källor

Det finns tydliga likheter med händelseförloppet och Napoleons reaktion i flera av källorna, särskilt Napoleons eufori när han först anländer och blickar ut över staden. Tolstoj har dock tagit sig konstnärliga friheter och expanderat innehållet från att Napoleon anländer till dess att han får informationen att staden är tom. Tolstoj har därmed möjlighet att fokusera mer på Napoleons drömmar och idéer om Moskva, samtidigt som läsaren har ett informationsövertag, och alltjämt vet om att Napoleons drömmar kommer att krossas.

Napoleons första ord är på franska, och en blandning av historiska och icke-historiska citat:

— Cette ville asiatique aux innombrables églises, Moscou la sainte. La voilà donc enfin, cette fameuse ville! Il était temps.⁷⁴

Enligt franska källor, är Napoleons första ord ”La voilà donc cette ville fameuse”⁷⁵ (Tolstoj har blandat ordföljden i sin version), och därefter enligt franska historikern och generalen Phillipe Segur, ska Napoleons andra ord ha varit ”Il était temps”.⁷⁶ Däremot är ”Moscou la sainte” inte Napoleons egna ord, men återkommer i de historiska verken som ett begrepp, bland annat hos Thiers⁷⁷. Napoleons fascination för de ryska kyrkorna är hämtade från andra scener, bland annat Thiers skildring av mötet med Balašëv, som skildras i ”*Krig och fred*”⁷⁸. Det är ironiskt att beskriva den ”heliga staden” såsom ”une ville Asiatique”, samtidigt som det beskrivs som oehört kristets. Den asiatiska staden är inte ett citat från Napoleon men ett begrepp som återkommer i de franska skildringarna.

Merparten av de historiska citaten är inte uttryckligen refererade, men i ett fall väljer Tolstoj att göra ett undantag:

⁷⁴ L.Tolstoj, *ibid*,s.982

⁷⁵ F-R.Chateaubriand, *Mémoires d'outre-tombe vol 3*, Bryssel, 1849, s.274.

⁷⁶ P.Segur, *Histoire De Napoléon Et De La Grande Armée. Pendant L'Année 1812 Vol.2*, Paris, 1824, s 36

⁷⁷ Jmf exempelvis, ”au sein desquelles s’élève Moscou, Moscou la Sainte,” i A. Thiers, *ibid*, s.184

⁷⁸ L.Tolstoj, *ibid*, bok 3,del 1,kapitel VII

Une ville occupée par l'ennemi ressemble à une fille qui a perdu son honneur (как он и говорил это Тучкову в Смоленске)⁷⁹

Napoleons tanke är, enligt Wesling, ett historiskt citat som återfinns i Tučkovs memoarer.⁸⁰ Tolstoj inspireras återigen, likt citatet från Las Cases och darningarna i benet, från andra skildringar. Att citatet refereras till något Napoleon har sagt, ger en ökad autenticitet i Tolstojns beskrivning av vad Napoleon kan ha tyckts tänka vid tillfället. Citatet skiljer sig från den resterande inre dialogen, där enbart enstaka ord blandas med ryskan, som diskuteras i nästföljande kategori.

I Napoleons fantasier om sitt intåg i Moskva, återfinns en kommentar på franska:

Mais ma clémence est toujours prompte à descendre sur les vaincus.⁸¹

Napoleons ord om hans nåd är en parafraas från Thiers skildring,⁸² men är inte ett citat utan Thiers egen beskrivning, men som Tolstoj har valt att återge som Napoleons egna tanke. Napoleons tanke om sig själv som vinnaren belyser diskrepansen mellan läsarens förståelse att Moskva är tomt, och Napoleons uppfattning att staden kryllar av liv, som inväntar hans ankomst. Franskan stärker diskrepansen mellan Napoleons tal, och den ryska verkligheten. Napoleons grandiosa tankar om hans nåd mot ”begsegrade”, i tankar återgivet på franska, var att ta ut segern i förskott.

Ytterligare en parafraas från andra källor är Moskvas jämförelse med en orientalisk kvinna:

И с этой точки зрения он смотрел на лежавшую пред ним[...]восточную красавицу.

Detta är inte Napoleons direkta tal, men är mycket likt Chateaubriand, som uttryckligen beskriver Moskva:

comme une princesse européenne aux confins de son empire, parée de toutes les richesses de l'Asie, semblait amenée là pour épouser Napoléon⁸³.

I Chateaubriand jämförs Moskva med en europeisk prinsessa, men dekorerad med ”alla *Asiens* rikedomar”. Tolstoj har inte tagit citatet rakt av men använder en liknande jämförelse.

Napoleons dröm om hur han skulle vinna Moskvabornas uppskattning grusas efter att han får beskedet att Moskva är tomt. Napoleons kommentar ”Qu'on m'amène les boyards”⁸⁴

⁷⁹ L.Tolstoj, *ibid*,s.1205

⁸⁰ M.W. Wesling, *ibid*, s.90

⁸¹ L.Tolstoj, *ibid*,s.1206

⁸² “Il avait attendu tout l'après-midi les clefs de la ville, qu'aurait dû lui apporter une population soumise, venant implorer sa clémence toujours prompte à descendre sur les vaincus”. i A. Thiers, *ibid*, s.311

⁸³ F-R.Chateaubriand, *ibid*, s.273

medan han inväntar intåget, återfinns i Chateaubriand, och är Napoleons sista replik, och sista fullständiga mening på franska, i scenen. Genom att använda Napoleons egna ord som första och sista direkta tal skapas en ram för scenen byggd på historiska källor, men innehållet, som i källorna enbart består av att Napoleon väntar, har utvecklas.

4.2.2 Icke-historiska citat

Huvuddelen av scenen utgörs av Napoleons tankar och fantasier. Mycket av detta är av förklarliga skäl inte underbyggt av historiska källor, eftersom att ingen av de närvarande kunde göra anspråk på att återge Napoleons tankar. Det ger en viss frihet till Tolstoj, och mycket av de egna tankarna återges på ryska, men med vissa ord på franska. Till skillnad från citaten ovan, saknas hela meningar på franska, och det enbart franska ord eller attribut som bryter in i den dominerande ryska texten.

Berättaren beskriver hur Napoleon betraktar en karta över ”Moscou”, det franska namnet bryter in i Napoleons ryska tankar, och är det enda ordet som återges på franska. Napoleons användning av ”Moscou” är historiskt korrekt, eftersom han var fransman, men det är troligen inte för att visa närhet till historiska källor som Tolstoj väljer att låta Napoleon blanda ”Moscou” och ”Москва” i sina tankar. Vinogradov har noterat upprepningen av ”Moscou” och tolkar det som en komisk ironisering.⁸⁵ Beck utvecklar tolkningen och menar att det utländska ordet saknar kasus, och kan därmed inte böjas, dvs. ”Moscou” är inte en riktig plats till skillnad från Москва.⁸⁶ Genom att använda benämningen ”Moscou” stärks intrycket av Napoleons oförmåga att korrekt tolka Ryssland.

Trots att kristendomen är en gemensam, ”europeisk” religion, blir kyrkorna i Napoleons ögon en markör för det exotiska och främmande. Det franska namnet för Moskva, ”Moscou” är upprepning, och återfinns i en tidigare scen som skildrar Napoleons andra konversation med Balašëv, då han nyfiket frågar honom om antalet kyrkor i Moskva, huruvida Moskva verkligen kallas ”Moscou la sainte”.⁸⁷ Trots Napoleons frågor och fascination för kyrkor, är det främst det ”orientaliska” som fastnar, vilket berättaren hånar i parentes⁸⁸, där Napoleon enligt berättaren misstar frälsarkatedralen för en moské. Kyrkorna förvandlas i Napoleons ögon till moskéer, trots att han har haft diskussioner med Balašëv och uttryckt förundran över

⁸⁴ L.Tolstoj, *ibid*, s.1207 jmf F-R.Chateaubriand, *ibid*, s.274: ”Moscou est déserte? C'est invraisemblable! qu'on m'amène les boyards”

⁸⁵ V. Vinogradov, *ibid*, s.154

⁸⁶ K.Beck, *ibid*, s.47

⁸⁷ L.Tolstoj, *ibid*, s.861

⁸⁸ L.Tolstoj, *ibid*, s.1393

antalet kyrkor⁸⁹. Franska ”Moscou” med de gyllene kupolerna och ”moskéer”, blir här en ironisk markör hämtad från franska källors orientalisering av Ryssland. Tolstoj låter Napoleon ”med egna ord”, dvs franska citat från historiska källor, beskriva Moskva, och förtydligar därmed att det är Napoleons egna bild av Moskva som inte stämmer med den ryska verkligheten.

En annan fransk översättning som upprepas är ”Czar”. Napoleon fantiserar om att han enbart med ett ord kan förstöra ”деревня столица des Czars”, och om den stundande ”réunion dans le palais des Czars”⁹⁰. Det franska attributet är intressant eftersom att ”царь” inte är den nomenklatur som används i ”*Krig och fred*” för att benämna Aleksandr, utan det är främst ryska ”император”, ett ord med samma ursprung som Napoleons titel, ”Empereur”. Czar hänvisar därmed troligen tillbaka till en orientalisering av Moskva. Staden betraktas i motsats till modern, europeisk, stad, som en gammal, orientalisk huvudstad. Czar återfinns i de historiska skildringarna, och kan vara inspirationen för att låta Napoleon använda samma ord.

Mot bakgrund av detta bör scenen betraktas som ett led i ironiseringen av den franska orientalisering av Ryssland, och inte enbart för att signalera att Napoleon har missförstått Ryssland. Det är inte enbart Napoleons ord som används utan Tolstoj för även en dialog med de franska historikerna som i sina skildringar har orientaliserat Ryssland. Exempelvis, när Napoleon får kännedom om att moskvaborna har tänt eld på staden, utbrister han: ”Quelle résolution extraordinaire! quels[sic] hommes! ce sont des Scythes!”⁹¹. Denna kommentar har dock Tolstoj inte valt att inkludera, men ger en förståelse för hur Napoleon såg på ryssarna, och Ryssland.

Napoleons oförmåga att förstå ryssarna återkommer i hans fantasier om hur han ska blidka ryssarna, när han väl har intagit staden.

Он думал, что как в Африке надо было сидеть в бурнуса в мечети, так в Москве надо было быть милостивым, как цари. И, чтоб окончательно тронуть сердца русских, он как и каждый француз, не могущий себе вообразить ничего чувствительного без воспоминания о *ma chère, ma tendre, ma pauvre mère*, он решил, что на всех этих заведениях он велит написать большими буквами: *Etablissement dédié à ma chère Mère*. Нет, просто: *Maison de ma Mère*, решил он сам с собою⁹²

Napoleons jämförelse med Afrika stärker berättarens ironisering över Napoleons uppfattning om det ”exotiska Moskva”, en plats han inte förmår att förstå. Men, Napoleon

⁸⁹ L.Tolstoj, *ibid*, s.861

⁹⁰ L.Tolstoj, *ibid*, s.1206/1207

⁹¹ F-R.Chateaubriand, *ibid*, s.273

⁹² L.Tolstoj, *ibid*, s.1207

förstår dock inte själv att han har missuppfattat Ryssland, och tror självsäkert att han kan blidka ryssarna att acceptera honom som deras nya härskare. De sentimentala tankar accentueras genom att de återges på franska. Christian noterar att Tolstoj låter ytterligare två franska karaktärer tala om ”ma pauvre mère”, och tolkar användningen som ett sätt att ironisera över ett uppfattat franskt karaktärsdrag, sentimentalitet.⁹³ Detta faller även in i användningen av franska för att visa ”franska karaktärsdrag”, i likhet med Lotmans tankar⁹⁴, och kan därför förklara varför det används utan att det finns i historiska källor. Valet av franska utgör ytterligare en markör, användningen av franskan blir ett tecken på att Napoleon applicerar sin franska förståelse på ryssarna. Napoleon tror att ryssarna, i likhet med fransmän, är sentimentala och att det är lätt för honom att vinna deras tillgivenhet, men han har misstagit sig. Tolstoj ger mycket plats åt Napoleons tankar och filosoferande om ryssarna, något som inte finns i Thiers, Segurs, eller Las Cases beskrivning av scenen. Feuers teori att Tolstoj betraktade Napoleons invasion av Moskva som en symbolisk invasion av den franska revolutionens idéer,⁹⁵ återfinns bokstavligen i Napoleons tankar:

На древних памятниках варварства и деспотизма я напишу великие слова справедливости и милосердия.

Beck uttrycker liknande teorier och likställer franskans symboliska intåg med en ”penetrering” av franskan i ryska språket.⁹⁶ I linje med dessa tankar borde ”справедливость” och ”милосердие” vara på franska, som en symbolisk invasion, men det återges på ryska. Napoleon kan inte införa något som redan finns i ryska språket. Vad gäller synen på Moskva som barbariskt och despotiskt är det ironiskt att Napoleon väljer dessa ord, eftersom att ursprungsbetydelsen för ”barbar” är en onomatopoetiskt ord som grekerna använde för att de inte förstod barbarernas språk. Det blir en tydlig kontrast, Napoleon som inte förstår ryssarna anklagar dem för vara ”barbarer”, och medan han ser sig själv som en frälsare, är han i Tolstojs ögon, en despot. Användandet av ryskan i stället för franskan kan därmed vara en markör för att det är berättarens perspektiv som återges och inte Napoleons egna tankar.

⁹³ R.F. Christian, *ibid*, s.160

⁹⁴ J.Lotman, *ibid*, s.109

⁹⁵ K.B. Feuer, *ibid*, s.170

⁹⁶ K.Beck, *ibid*, s.41

4.2.3 Berättarens franska

Till skillnad från scenen ovan med Balašëv, så använder berättaren ett ord på franska, och inte enbart gallicismer. Det är ordet ”ridicule” som upprepas; ”не ставая его величество в то страшное, называемое французами ridicule”⁹⁷, därefter: ”не решаясь выговорить подразумеваемое страшное слово: le ridicule...”⁹⁸. Det är franska begreppet ”ridicule” som symboliserar Napoleons nederlag. Det är ett förlöjligande av Napoleons stora scen, hans drömmar om sitt ärofyllda intåg i Moskva. Att Napoleons intåg i Moskva i grunden var teatraliskt stärks i det efterföljande kapitlet som beskriver intåget avslutas med ”le coup de théâtre avait raté”⁹⁹. Innan det fysiska intåget i Moskva är Napoleon helt inne i sina egna tankar och har missförstått Ryssland, driven av sina villfarelser. För Napoleon är utseende viktigare än själva innehållet, hans fantasier om hans mäktiga intåg i Moskva krossas av verklighetens folktomma Moskva. Napoleon misslyckas inte med att inta staden, men det som misslyckas är den symboliska vinsten, och det blir början på hans nederlag senare i kampanjen. En liknelse kan dras mellan franska liberala idéernas ”symboliska invasion” och Napoleons verkliga symboliska misslyckande. Genom att bygga upp Napoleons förväntningar markerar Tolstoj att Napoleon intog Moskva, men misslyckades med att erövra staden.

4.3 Napoleons brev

Det första dokumentet är en proklamation till Napoleons armé inför slaget vid Austerlitz, 1 december 1805. I proklamationen förklarar Napoleon att stunden är inne att slå den ryska armén, och talar om den stundande segern som given. Napoleon berättar också att han kommer vara längst bak i ledet, borta från farorna. Det andra brevet är från Napoleon till ryska överbefälhavaren Kutuzov, skrivet slutet av oktober 1812 efter att han har ockuperat det nedbrända Moskva. Brevet är kort och ödmjukt. I brevet meddelar Napoleon att han avser att skicka en av sina aide-de-camps, och bedyrar sina känslor för Aleksandr.

Det första brevet är en översättning av Napoleons proklamation. Det andra brevet, finns inte med i franska källor, men finns översatt i ryska historiken Michajlovskij-Danilevskijs

⁹⁷ L.Tolstoj, *ibid*, s.1207

⁹⁸ L.Tolstoj, *ibid*, s.1208

⁹⁹ L.Tolstoj, *ibid*, s.1208

verk.¹⁰⁰ Tolstojs fotnots översättning följer ordagrant Michailovskij-Danilevskijs version, och det är troligt att det var den förlagan som användes, och inte det franska originalet och därmed är översättningen av brevet troligen Tolstojs egna.

Det finns flera skillnader på dokumenten och det första som sticker ut är skillnaderna i omständigheterna. Napoleons första brev är välutarbetat, och i en situation där han är förberedd och stark. I jämförelse är Napoleons brev till Kutuzov författat när Napoleon inser att han har misslyckats. Brevet är spretigt och han framstår som desperat. I Austerlitz var Napoleon säker på segern, vilket visade sig vara rätt, och denna proklamation är översatt till ryska. Detta passar in i Vinogradovs tes, att franskan utgör en kontrast till det enkla och ”rätta” ryskan. Brevet till Kutuzov innehåller inte felaktigheter, men vad det gör är att visa Napoleon från en sämre sida. Napoleons desperation lyser igenom, franskan stärker intrycket att det är Napoleon ”själv” som talar, jämfört med den översatta som kan läsas som neutralt. Denna uppdelning mellan ryska och franska är en kontrast till scenen med Napoleon och Balašëv då Napoleon främst talar ryska, och det beskrivs såsom oförberett, medan Balašëvs franska tal, beskrivs som väl förberett.

Teorin om att franskan används för tomma ord, medan ryskan är språket återger substansen, passar även in för att förklara varför Austerlitz-proklamationen återges på ryska, och Napoleons desperata brev, på franska. Det franska brevet är också betydligt kortare än proklamationen. En förklaring skulle kunna vara att för att bespara läsaren allt för mycket franska, återges det längre brevet på ryska. Men breven mellan andra ryska karaktärer är skrivna och återges på franska och därmed håller inte den förklaringen. Därtill kunde proklamationen påbörjas franska, för att därmed signalerar att resterande text är på franska, men allt återges på ryska, inklusive Napoleons namn.

Brevet i Austerlitz är därför intressant för att allt återges på ryska. Även den kanske mindre smickrande kommentaren om att Napoleon kommer befinna sig i längst bak, i säkerhet. Ryskan används som neutralt språk, utan inbrott av franska.

En skillnad mot återgivelsen av direkt tal eller tankar, är att det skrivna språket återges i sin helhet på ett och samma språk. Det saknas de inslag av franska respektive ryska, som återfinns i skildringarna av det talade språket. Återgivelsen av skrift tycks därmed skiljas från

¹⁰⁰ Brevet återfinns inte i ”*Correspondance de Napoléon Ier, Vol 24*”, Paris, Imprimerie Impériale, 1868, eller i nutida förteckningar, exempelvis *Correspondance de Napoléon – Octobre 1812*”, [hemsida] n.d, <http://napoleon-histoire.com/correspondance-de-napoleon-octobre-1812>, men finns i översatt till ryska, bland annat i A. Michajlovskij-Danilevskij, *Opisanie otežestvennoj voiny 1812 goda, vol. 5*, St.Petersburg, 1850, s. 56

återgivelsen av direkt tal.

4. Avslutning

I uppsatsen har franska språkets roll undersökts, med den teoretiska bakgrunden att franskan kan utgöra flera olika stilistiska markörer. Jämförelsen med historiska källor visar att all Napoleons franska inte kan hänvisas till historiska källor, och är därmed inte alltid en markör för autencitet. Att Tolstoj väljer att översätta proklamationen från franskan, men troligen översätter Napoleons brev från ryska till franska, visar att oavsett autencitet, är valet av franska en viktig markör.

En genomgång av de franska källorna visar dock att Tolstoj inspirerats mycket av franska källor för att skildra Napoleon. Även om det inte är direkt hämtade citat, så återfinns subtila referenser till de franska historikernas bild av Ryssland. Napoleons franska bör därmed inte enbart ses i den språkliga kontexten, men även med bakgrund i Tolstojs uppgörelse, och inställning till, Napoleonmyten och ”Västs” misslyckande att förstå Ryssland. Att gallicismer, och subtila historiska referenser, även återfinns i berättarens beskrivningar och kommentarer är ytterligare ett tecken på hur de franska verken är inspirationen för Tolstojs Napoleon, och hur det är deras version av Napoleon som Tolstoj kritiserar.

För att vara historisk trogen är det slående hur mycket Napoleon talar ryska. Merparten av hans dialoger, i scenerna som studeras, har varit på ryska. Ryskan har även använts vid tillfällen som man kunde förvänta sig franska. Detta kan förklaras med Lotmans kommentar om hur ryskan är det neutrala språket, samt en förförståelse för den Napoleonbild Tolstoj önskade skildra. För Tolstoj, som vill skildra den tragikomiska människan Napoleon, passar ryskan som ett neutralt språk. För Tolstoj är den neutrala Napoleon en patetisk, fåfång, människa. Ryskan fyller därmed funktionen som ”neutralt” inte i betydelsen värdeneutralt, utan att det ger en grund till Napoleons tal. Franskan kan därmed användas för att ytterligare förlöjliga, eller att ironisera, och om allt Napoleon sa återgavs på franskan, skulle Tolstoj gå miste om de stilistiska funktioner som bytet av språk medger.

Ytterligare en stilistisk funktion som framkom är hur franska används för att återge den franska orientaliseringen av Ryssland. Genom att låta Napoleon beskriva ”Moscou” som en ”asiatisk stad” på franska, stärks intrycket av att det är något annat än Ryssland han beskriver. Tidigare teorier om att Tolstoj betraktar ryskan som det neutrala och äkta, och franskan som

artificiell, kan då utökas med att franskan även är sätt att beskriva västs fascination och oförståelse för Ryssland. Franskan kan därmed även ses utgöra en markör för att signalera Tolstojs ironisering över Napoleons och fransmännens syn på Ryssland.

5. Litteratur

- Beck, K., *Beyond the Napoleonic principle: Two modes of language use as bilingualism in Leo Tolstoy's "War and Peace"*, Doktorsavhandling, Columbia University, 2007 s.16
- Las Cases,E., *Memorial de Sainte Hélène vol. 3*, Paris, 1823
- Chateaubriand, F.R., *Mémoires d'outre-tombe vol. 3*, Brussels, Meline, Cans et C.,1849
- Christian,R.F., *Tolstoy's 'War and Peace' – A study*, Oxford, Clarendon Press, 1962
- Correspondance de Napoléon Ier, vol. 24,Paris*, Imprimerie Impériale, 1868
- Correspondance de Napoléon – Octobre 1812*”,[hemsida] n.d, <http://napoleon-histoire.com/correspondance-de-napoleon-octobre-1812>
- Feuer, K.B.,*Tolstoy and the genesis of War and Peace*, New York, Cornell Univ. Press, 1996
- Jackson,R.L., 'Napoleon in Russian Literature', *Yale French Studies*, no. 26,1960, ss. 106-18
- Lotman,J. *Kultura i vzryv*, Moskva, Gnozis, 1992
- Lönnqvist,B., 'Semiotitjeskie funkcii francuzkogo jazika v romane "Anna Karenina"', i L.N,Kisilev et al (red.), *Lotmanovskij sbornik 3*, Moskva, OGI,2004
- Michajlovskij-Danilevskij,A.. *Opicanie otetjestvennoj voiny 1812 goda, volym 5*, St.Petersburg,Ripol Klassik, 1840
- Morson, G.S., *Hidden in plain view: narrative and creative potentials in "War and peace"*, , Stanford, Calif. Stanford Univ. Press 1987
- Offord,D. *et al.*, *French and Russian in Imperial Russia Edinburgh,Edinburgh Univ. Press, 2015, vol I & II*
- Offord,D. 'Introduction' i D.Offord et al, *French and Russian in Imperial Russia Edinburgh Edinburgh Univ. Press, 2015, .1-16*
- Offord,D., 'Treatment of Francophonie in Pushkins Prose Fiction' i *French and Russian in Imperial Russia*, Edinburgh, Edinburgh Univ. Press, 2015, vol II, 197–213
- Offord,D., 'Linguistic Gallophobia in Russian Comedy'” i *French and Russian in Imperial Russia*, Edinburgh, Edinburgh Univ. Press, 2015, vol II, 79–99

Ségur, P., *Histoire De Napoléon Et De La Grande Armée. Pendant L'Année 1812 volym 2*, Paris, Baudouin, 1824

Thiers, A., *Histoire du Consulat et de l'Empire: faisant suite à l'histoire de la Révolution française. vol 14, [Juin - décembre 1812]*, Paris, Paulin, , 1856

Tolstoj, L., *Voijna i Mir*, Moskva, Gosudarstvennoe izdatelstvo, 1937-1940

Uspenskij, B.A., *Semiotika iskusstva*, Moskva, Škola, 1995

Vinogradov, V., 'O Jazike Tolstogo (50-60 gody)' *Literaturnoe Nassledstvo*, 35-36, 1939, s 117-220

Wesling, M.W., *Napoleon in Russian Cultural Mytholog*, New York, P.Lang, 2001



Stockholms
universitet

Stockholms universitet/Stockholm University
SE-106 91 Stockholm
Telefon/Phone: 08 – 16 20 00
www.su.se



**Stockholms
universitet**